e-ISSN 3060-5059
DOI: 10.67227

IJTIMOIY-GUMANITAR SOHADA ILMIY-INNOVATSION TADQIQOTLAR

ILMIY METODIK JURNAL

Scientific and Innovative Research in Social and Humanitarian Studies

Vol. 3 • Issue 11

2026

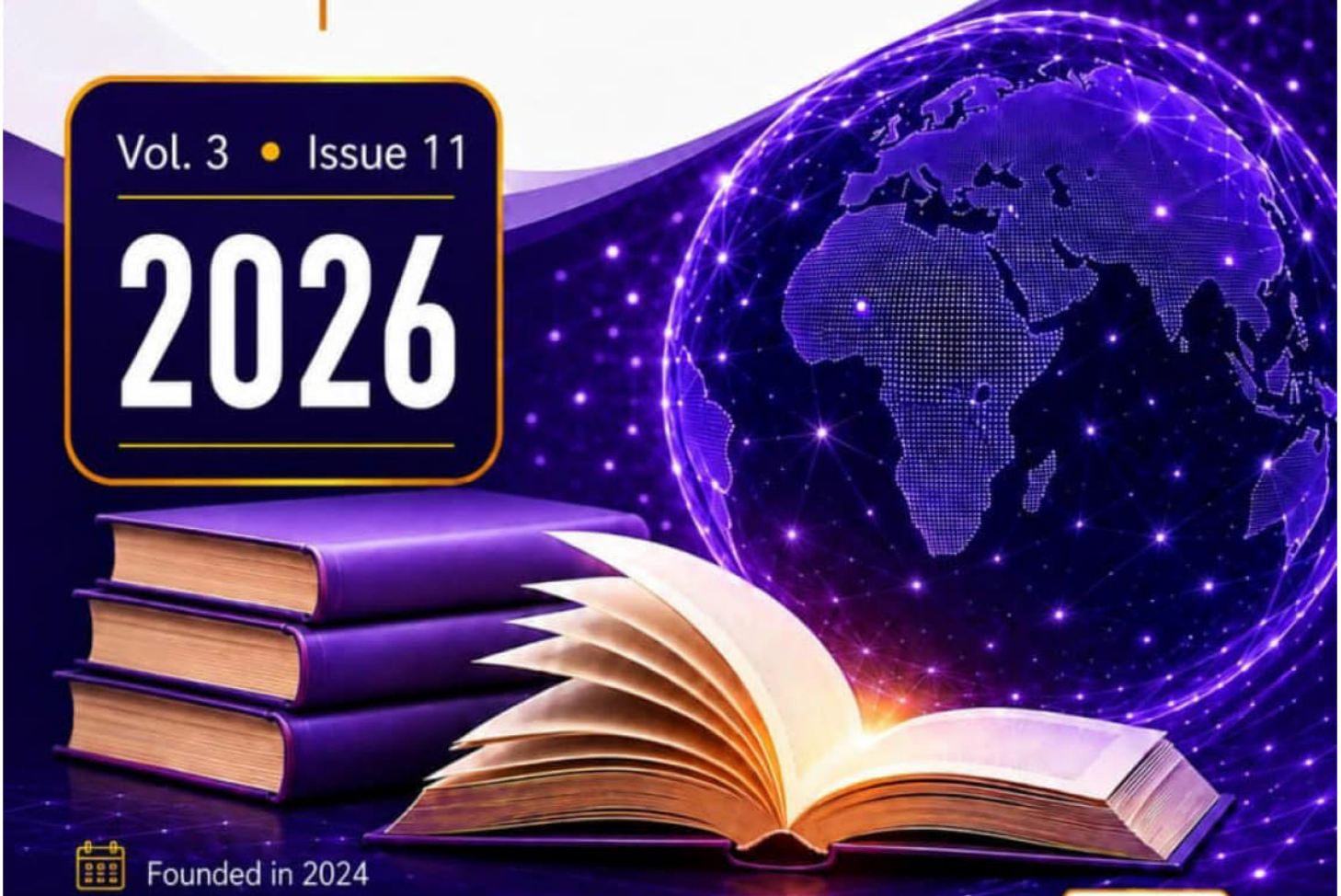

Founded in 2024

publishscience.uz | publish_science_journal@mail.ru

PEER REVIEWED • OPEN ACCESS

ISSN 3060-5059 (Online)
Article / Original paper https://doi.org/10.67227/07m79a91

RAQAMLI MUHITDA O‘ZBEK ADABIY MEROSINING MATNIY ISHONCHLILIGI VA TALQIN MAS’ULIYATI

Jo‘rayeva Go‘zal Qodirovna

“Toshkent irrigatsiya va qishloq xo‘jaligini mexanizatsiyalash muhandislari instituti” Milliy tadqiqot universiteti, dotsent (PhD).

e-mail: guzaljurayeva1885@gmail.com **ORCID**: https://orcid.org/0009-0007-0542-3175

Annotatsiya.

Maqolada o‘zbek adabiy merosini raqamli muhitda o‘qish va tadqiq etishda matn manbasini tekshirish muammosi yoritiladi. Tadqiqotning maqsadi elektron nusxaning mavjudligi bilan uning ilmiy ishonchliligi o‘rtasidagi farqni aniqlashtirish hamda tekshirishning amaliy modelini taklif etishdan iborat. Tadqiqot qiyosiy kuzatuv, manbashunoslikka oid savollar va nazariy umumlashtirishga asoslanadi. Abdulla Oripovning “Tilla baliqcha” she’riga oid ikkita ochiq elektron nusxa yordamchi misol sifatida qiyoslanadi. Aniqlangan kichik yozuv tafovutlari muallif varianti yoki xato sifatida baholanmaydi, balki bosma manbaga murojaat qilish zaruratini ko‘rsatadi. Maqolada manba pasporti, asl ko‘rinish, me’yorlashtirilgan nusxa, o‘zgarishlar qaydi va dalillarga asoslangan talqindan iborat ish tartibi ishlab chiqiladi. Sun’iy intellektning yordamchi vazifasi va tadqiqotchining tekshirish mas’uliyati o‘zaro farqlanadi. Taklif etilgan modelning samaradorligi tajriba orqali o‘lchanmagan bo‘lib, u keyingi amaliy tekshiruvlar uchun metodologik taklif sifatida taqdim etiladi.

Kalit so‘zlar: raqamli adabiyotshunoslik, adabiy meros, matnshunoslik, elektron nusxa, manba ishonchliligi, sun’iy intellekt, talqin.

ТЕКСТОЛОГИЧЕСКАЯ ДОСТОВЕРНОСТЬ УЗБЕКСКОГО ЛИТЕРАТУРНОГО НАСЛЕДИЯ И ОТВЕТСТВЕННОСТЬ ЗА ИНТЕРПРЕТАЦИЮ В ЦИФРОВОЙ СРЕДЕ

Жураева Гузаль Кодировна

Национальный исследовательский университет «Ташкентский институт инженеров ирригации и механизации сельского хозяйства», доцент (PhD).

Аннотация.

В статье рассматривается проблема проверки текстовых источников при чтении и исследовании узбекского литературного наследия в цифровой среде. Цель исследования заключается в уточнении различия между доступностью электронной копии и её научной достоверностью, а также в разработке практической модели проверки. Исследование основано на сравнительном наблюдении, источниковедческом анализе и теоретическом обобщении. В качестве вспомогательного примера сопоставляются две общедоступные электронные версии стихотворения Абдуллы Арипова «Тилла баликча» («Золотая рыбка»). Выявленные незначительные расхождения в написании не квалифицируются как авторские варианты или ошибки, а рассматриваются как основание для обращения к печатному источнику. В статье предлагается порядок работы, включающий составление паспорта источника, сохранение исходного вида текста, подготовку нормализованной версии, фиксацию изменений и интерпретацию, основанную на доказательствах. Разграничиваются вспомогательная роль искусственного интеллекта и ответственность исследователя за проверку достоверности текста. Эффективность предложенной модели не оценивалась экспериментальным путём; она представлена как методологическое предложение для последующей практической проверки.

Ключевые слова: цифровое литературоведение, литературное наследие, текстология, электронная копия, достоверность источника, искусственный интеллект, интерпретация.

TEXTUAL RELIABILITY OF UZBEK LITERARY HERITAGE AND RESPONSIBILITY FOR INTERPRETATION IN THE DIGITAL ENVIRONMENT

Jo‘rayeva Go‘zal Qodirovna

“Tashkent Institute of Irrigation and Agricultural Mechanization Engineers” National Research University, Associate Professor (PhD).

Abstract.

The article examines the problem of verifying textual sources when reading and studying Uzbek literary heritage in the digital environment. The aim of the study is to clarify the distinction between the availability of an electronic copy and its scholarly

ISSN 3060-5059 (Online)

reliability, as well as to propose a practical verification model. The research is based on comparative observation, source-critical inquiry, and theoretical generalization. Two publicly accessible electronic versions of Abdulla Oripov's poem Tilla baliqcha (The Golden Fish) are compared as an illustrative example. Minor differences in spelling and textual presentation are not classified as authorial variants or errors; rather, they indicate the need to consult a printed reference source. The article proposes a workflow consisting of source documentation, preservation of the original text, preparation of a normalized version, recording of changes, and evidence-based interpretation. It distinguishes between the supporting role of artificial intelligence and the researcher's responsibility for textual verification. The effectiveness of the proposed model has not been measured experimentally; it is presented as a methodological proposal for subsequent practical validation.

Keywords: digital literary studies, literary heritage, textual criticism, electronic copy, source reliability, artificial intelligence, interpretation.

Kirish. Adabiy asarning elektron nusxasi uni tez topish, turli joylarda o‘qish va taqqoslash imkonini kengaytiradi. Biroq matnga kirishning qulayligi uning qaysi nashrdan olingani, kim tomonidan ko‘chirilgani va qanday tahrir qilinganini o‘z-o‘zidan ko‘rsatmaydi. Tadqiqotchi ekranda ravon o‘qiladigan matnni ko‘rishi mumkin, lekin uning so‘z tanlovi yoki satr tuzilishi muallif nashriga qanchalik mosligini bilmasligi mumkin. Shu yerda texnik mavjudlik va filologik ishonchlilik o‘rtasidagi farq yuzaga chiqadi.

O‘zbek adabiy merosi bilan ishlashda yozuvlar almashinuvi, transliteratsiya va imloni yangilash masalalari ham ushbu muammoga qo‘shiladi. Bitta matn turli alifbo va tahrirda berilganda, ular orasidagi tafovutning sababi ochiq ko‘rsatilmasa, o‘quvchi uni muallifning uslubiy tanlovi deb qabul qilishi mumkin. Bu xavf faqat katta xatolarga tegishli emas. Alohida qo‘shimcha, tinish belgisi yoki band chegarasi ham tahlilning yo‘nalishiga ta’sir ko‘rsatishi ehtimoli bor.

ADABIYOTLAR TAHLILI

O‘zbek adabiyotshunosligida badiiy matnning ilmiy ishonchliligini ta’minlash, uning nusxalarini qiyoslash va nashrga tayyorlash masalalari matnshunoslik hamda manbashunoslikning muhim vazifalari sifatida qaraladi. D. Quronovning “Adabiyotshunoslikka kirish” darsligida matnshunoslikning adabiy matnni o‘rganish va nashrga tayyorlash bilan bog‘liq vazifalari yoritilib, turli nusxalarni qiyoslash hamda ilmiy-tanqidiy matn yaratish zarurati asoslanadi [1; matnning tegishli sahifasi aniqlashtirilishi lozim]. Mazkur yondashuv raqamli adabiyotshunoslik uchun ham nazariy asos bo‘lib xizmat qiladi. Chunki elektron shaklda taqdim etilgan matnni tadqiqot obyekti sifatida tanlash uning kelib chiqishi, qaysi nashrga tayanishi va qayta ishlash jarayonida qanday o‘zgarishlarga uchraganini aniqlashni talab etadi. Demak, matnning elektron shaklda mavjudligi bilan uning filologik jihatdan tekshirilganligi alohida mezonlar asosida baholanishi kerak.

D. Quronovning “Talqin imkonlari” to‘plamida ilgari surilgan adabiy asarni nutqiy muloqot doirasida o‘rganish yondashuvi badiiy matnning mazmunini anglash va talqin qilish masalasini chuqurroq tahlil etish imkonini beradi [2; tegishli sahifa aniqlashtirilishi lozim]. Badiiy asar mazmuni uning til birliklari, obrazlar tizimi va ular o‘rtasidagi munosabatlar orqali namoyon bo‘lishi sababli matnning shakliy jihatdan kichik ko‘ringan o‘zgarishlari ham ayrim holatlarda talqin jarayoniga ta’sir qilishi mumkin. Ushbu nazariy qarashni raqamli matnlar bilan ishlashga tatbiq etish tadqiqotchidan matndagi so‘z, qo‘shimcha, tinish belgisi va satr tuzilishiga oid tafovutlarni e’tiborsiz qoldirmaslikni talab etadi. Bunda mazkur tafovutlarning barchasi ma’no o‘zgarishiga olib keladi, degan qat’iy hukm chiqarish emas, balki ularning tadqiqot maqsadi nuqtayi nazaridan ahamiyatini aniqlash muhimdir.

Raqamli muhitda matnning turli elektron nusxalarda tarqalishi manbaning kelib chiqishini aniqlash masalasini yanada dolzarb qiladi. Abdulla Oripovning “Tilla baliqcha” she’rining Xurshid Davron kutubxonasi va Tafakkur elektron sahifasida e’lon qilingan nusxalari bu muammoni kuzatish uchun muayyan material beradi [3; 4]. Mazkur manbalardagi ayrim yozuv tafovutlari elektron matnlarni o‘zaro solishtirish zaruratini ko‘rsatadi. Biroq ikki nusxa o‘rtasidagi farqni aniqlashning o‘zi qaysi shakl muallifga tegishli ekanini belgilash uchun yetarli emas. Buning uchun tegishli bosma nashr, faksimile yoki boshqa ishonchli tayanch manbaga murojaat qilish lozim. Shuningdek, bir xil matnning bir nechta saytda uchrashi ularning mustaqil manbalardan olinganini anglatmaydi. Shu sababli elektron manbalar sonini ishonchlilikning bevosita ko‘rsatkichi sifatida qabul qilish o‘rniga, ularning o‘zaro manbaviy aloqasini aniqlashga e’tibor qaratish zarur.

Matnning elektron shaklini qayta ishlash bilan bog‘liq masalalarda asl nusxani saqlash va me’yorlashtirilgan ishchi matnni tayyorlash vazifalarini farqlash alohida ahamiyatga ega. Elektron matndagi apostrof belgilarini bir xillashtirish, imloviy shakllarni moslashtirish yoki texnik xatolarni tuzatish qidiruv va tahlil jarayonini yengillashtirishi mumkin. Biroq bunday o‘zgarishlar hujjatlashtirilmasa, dastlabki manbaga tegishli belgilar bilan tadqiqotchi kiritgan tahririy tuzatishlarni farqlash qiyinlashadi. Shu nuqtayi nazardan, matnshunoslikda nusxalarni qiyoslash va ilmiy-tanqidiy matn tayyorlashga doir tamoyillarni raqamli materialga tatbiq etish muhimdir [1; tegishli sahifa aniqlashtirilishi lozim]. Asl ko‘rinishni saqlash, o‘zgartirilgan shaklni alohida yuritish hamda kiritilgan tuzatishlar sababini qayd etish tadqiqot natijalarining qayta tekshirilishiga sharoit yaratadi.

Raqamli tadqiqotlarda sun’iy intellekt vositalaridan foydalanish manbani aniqlash, matn variantlarini dastlabki qiyoslash va katta hajmdagi ma’lumotlarni tartibga solish imkoniyatlarini kengaytiradi. Shu bilan birga, avtomatik tizimlar taqdim etgan ma’lumotlarning to‘g‘riligini alohida tekshirish zarurati saqlanib qoladi. Sh. Normatovning generativ sun’iy intellektdan oliy ta’limda foydalanish imkoniyatlari va muammolariga bag‘ishlangan tadqiqotida ham ushbu texnologiyalarni qo‘llash bilan bog‘liq xavf va cheklovlar muhokama qilinadi [5; tegishli sahifa aniqlashtirilishi

ISSN 3060-5059 (Online)

lozim]. Mazkur tadqiqotdagi mulohazalarni filologik izlanishlar bilan bog‘lash sun’iy intellektni tayyor ilmiy xulosalar manbai sifatida emas, balki tadqiqot jarayonini qo‘llab-quvvatlovchi vosita sifatida baholashga asos beradi. Xususan, tizim aniqlagan matniy farqlarni asl manba bilan solishtirish, bibliografik ma’lumotlarni tekshirish va taklif etilgan talqinlarni asarning ichki tuzilishi bilan asoslash tadqiqotchining vazifasi bo‘lib qoladi.

Tahlil qilingan manbalar matnshunoslik, adabiy talqin va sun’iy intellektdan foydalanish masalalarini o‘zaro bog‘lash imkonini beradi. Biroq ushbu yo‘nalishlarni birlashtirgan holda o‘zbek adabiy merosining elektron nusxalarini tekshirish uchun izchil amaliy tartibni ishlab chiqish masalasi alohida metodologik yondashuvni talab qiladi. Shu ehtiyojdan kelib chiqib, mazkur maqolada manbaning bibliografik ma’lumotlarini qayd etish, uning dastlabki ko‘rinishini saqlash, me’yorlashtirilgan ishchi nusxa yaratish, o‘zgarishlarni hujjatlashtirish va talqinni aniq matniy dalillarga bog‘lashdan iborat tekshiruv modeli taklif etiladi. Ushbu model mavjud nazariy qarashlarni raqamli adabiy material bilan ishlash jarayoniga tatbiq etishga qaratilgan metodologik taklif bo‘lib, uning samaradorligi keyingi amaliy tadqiqotlar orqali baholanishi lozim.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqotda qiyosiy tahlil, matnshunoslik, manbashunoslik va nazariy umumlashtirish usullaridan foydalanildi. Abdulla Oripovning “Tilla baliqcha” she’riga oid ikki elektron nusxa o‘zaro solishtirilib, ulardagi matniy tafovutlar va ularni talqin qilishda manbaning ishonchliligi masalasi o‘rganildi. Shuningdek, elektron matnning asl ko‘rinishini saqlash, me’yorlashtirilgan nusxa yaratish, o‘zgarishlarni qayd etish hamda sun’iy intellekt yordamida olingan natijalarni tekshirishga asoslangan metodologik model ishlab chiqildi. Tadqiqot sifat tahliliga asoslangan bo‘lib, taklif etilgan modelning samaradorligi tajriba orqali sinovdan o‘tkazilmadi.

NATIJALAR

Mazkur tafovutlardan darhol biri xato, ikkinchisi mutlaq to‘g‘ri degan xulosa chiqmaydi. Bosma nashr, muallif qo‘lyozmasi yoki hujjatlashtirilgan tahrir tarixi bilan solishtirmasdan turib, farqning kelib chiqishi aniqlanmaydi. U terish jarayoni, imloni yangilash yoki boshqa nusxaga tayanganlik bilan bog‘liq bo‘lishi mumkin. Bular tekshirilishi zarur bo‘lgan ehtimollar, ushbu kuzatuv bilan isbotlangan sabablar emas.

Shu kichik misol manba tanlashning talqindan oldingi bosqich ekanini ko‘rsatadi. Fonetik xususiyat yoki individual uslub haqida xulosa qilayotgan tadqiqotchi fe’lning aynan qaysi shakliga tayanganini bildirishi kerak. Agar uning mavzusi makon obrazining umumiy tuzilishi bo‘lsa, ushbu tafovut asosiy xulosani o‘zgartirmasligi ham mumkin. Demak, tekshiruvning chuqurligi tadqiqot savoliga mutanosib belgilanadi, ammo manbani qayd etish talabi har ikkala holatda ham saqlanadi.

Ikki saytdagi matnning bir-biriga yaqinligi ularning mustaqil manbalarga tayanganini ham isbotlamaydi. Ular bir bosma nashrdan ko‘chirilgan yoki umumiy elektron manbadan tarqalgan bo‘lishi mumkin. Shu bois takrorlanish soni dalil kuchi bilan aynanlashtirilmasligi kerak. Ko‘p sahifada uchragan yozuvning ishonchliligini baholash uchun nusxalarning kelib chiqish munosabatini ham tekshirish zarur. Bu maqolada bunday tarqalish tarixi aniqlanmagan.

Elektron matnni o‘qishga qulaylashtirish amaliy ehtiyojdir. Apostrof belgilarini bir xillashtirish, qidiruv uchun yozuvni moslashtirish yoki texnik xatoni tuzatish tadqiqotchining ishini yengillashtiradi. Biroq ushbu o‘zgarishlar saqlab qo‘yilgan asl nusxaning o‘rnini egallasa, keyin qaysi belgi manbaga, qaysi belgi tahrirchiga tegishli ekanini tiklash qiyinlashadi. Shu sababli qulaylik va hujjatlilik alohida, ammo o‘zaro bog‘langan ko‘rinishlarda ta’minlanishi lozim.

Asl ko‘rinish deganda manbaning ekranda yoki faksimileda qanday berilgani tushuniladi. Me’yorlashtirilgan nusxa esa ma’lum qoida asosida qayta ishlangan ishchi matndir. Ikkinchi nusxa birinchisidan ustun yoki past deb baholanmaydi; ularning vazifalari boshqa-boshqa. Masalan, qidiruv tizimi bir xil so‘zning apostrof variantlarini tenglashtirishi mumkin, matnshunos esa ayrim farqlarni manba tarixi uchun saqlab qolishi zarur.

Bu D. Quronov bayon qilgan nusxalarni qiyoslash hamda ilmiy-tanqidiy matn yaratish vazifalari bilan bog‘liq [1]. Oddiy maqola yozayotgan tadqiqotchi murakkab kodlash tizimini to‘liq joriy etishi shart emas. U hech bo‘lmaganda qaysi o‘zgarishlarni kiritganini yozib borishi mumkin. Muhim mezon texnologiyaning murakkabligi emas, balki keyingi o‘quvchining dalilni qayta tekshira olishidir. Qayd etilmagan qulaylashtirish esa tahrir izini yashirib qo‘yadi.

MUHOKAMA

Birinchi bosqichda manba pasporti tuziladi. Unda muallif va asar nomi, elektron sahifa manzili, joylashtirish sanasi mavjud bo‘lsa, shu sana, foydalanilgan bosma nashr haqidagi qayd va murojaat sanasi ko‘rsatiladi. Yetishmayotgan ma’lumot taxmin bilan to‘ldirilmaydi. Masalan, saytda nashriyot ko‘rsatilmagan bo‘lsa, ma’lum bir kitobning nashriyotini unga o‘zboshimchalik bilan nisbat berish mumkin emas.

Ikkinchi bosqichda tadqiqotga tayanch bo‘ladigan asl ko‘rinish saqlanadi. Ochiq elektron matn o‘zgarishi mumkinligi sababli, imkon bo‘lsa, tekshiruv nusxasi yoki uning aniq joylashuvi qayd etiladi. Bosma manba mavjud bo‘lsa, tegishli sahifa bilan solishtiriladi. Bunday saqlashning maqsadi asarni qayta tarqatish emas, balki keltirilgan dalilning qaysi nusxadan olinganini aniqlashdir. Faksimile va ko‘chirilgan matn bir-birini to‘ldiradi.

Uchinchi bosqichda me’yorlashtirilgan ishchi nusxa tayyorlanadi. O‘zgartirish mezoni oldindan belgilanadi: texnik belgilargagina tegiladimi, zamonaviy imlo qo‘llanadimi yoki satrlar ham qayta tartiblanadimi? Har bir holatda asl ko‘rinishga qaytish imkoni saqlanadi. Tadqiqot savoliga ta’sir etishi mumkin bo‘lgan so‘z yoki tinish belgisini izohsiz tuzatishdan saqlanish zarur. Ikki xil o‘qish ehtimoli bo‘lsa, noaniqlik qayd qilinadi.

To‘rtinchi bosqichda o‘zgarishlar qaydi yuritiladi. Unda asl shakl, ishchi shakl, o‘zgartirish sababi va qarorni qabul qilgan shaxs yoki jarayon ko‘rsatiladi. Bu qayd elektron jadvalda ham, oddiy izoh faylida ham berilishi mumkin. Qaydning hajmi materialga mos bo‘ladi. Maqsad har bir maqolani ortiqcha texnik hisobotga aylantirish emas, balki tahlilga ta’sir qilgan qarorlarni izsiz qoldirmaslikdir.

Beshinchi bosqichda talqin dalilga bog‘lanadi. Tadqiqotchi qaysi nashrdagi qaysi birlik asosida xulosa qilayotganini

ISSN 3060-5059 (Online)

ko‘rsatadi va matnda bo‘lmagan ma’lumotni tashqi kontekst sifatida ajratadi. Muallif biografiyasi, tarixiy sharoit va o‘quvchi taassuroti bir xil turdagi dalil emas. Ularning o‘zaro munosabati izohlanganida xulosa tekshiriladigan bo‘ladi. Modelning yakuniy vazifasi aynan shu izchillikni ta’minlashdir.

Sun’iy intellektdan ikki nusxani dastlabki solishtirish, mavzuga oid savollar ro‘yxatini tuzish yoki katta hajmdagi qaydlarni tartiblash uchun foydalanish mumkin. Ammo vosita bergan javobni asarning o‘zi bilan teng darajadagi dalil sifatida qo‘llash asosli emas. Tizim ma’lum bir satr yoki bibliografik ma’lumotni keltirsa, u asl manbada tekshiriladi. Ishonchli ko‘ringan jumlaning mavjudligi uning hujjatlashtirilganini anglatmaydi.

Sh. Normatovning o‘zbek tilidagi tadqiqotida generativ sun’iy intellektdan foydalanish imkoniyatlari bilan birga, noto‘g‘ri ma’lumot va mavjud bo‘lmagan ilmiy manbalarga tayanish xavfi ham muhokama qilinadi [5]. Adabiyotshunoslik uchun bundan kelib chiqadigan amaliy xulosa shuki, manba tanlash va talqin uchun javobgarlik tadqiqotchida qoladi. Ushbu maqolada taklif etilgan tekshiruv tartibi Normatov ishidan olingan tayyor filologik algoritm emas; u ma’lumotni tekshirish talabining adabiy materialga metodik tatbiqidir.

Avtomatik xulosa, ayniqsa, matn variantlari bilan ishlashda ehtiyotkorlikni talab qiladi. Tizim kam uchraydigan shaklni odatiy shaklga almashtirishi mumkin; filolog esa aynan noodatiy yozuvni o‘rganayotgan bo‘lishi mumkin. Shuning uchun vositaga beriladigan topshiriqda farqlarni qayd etish bilan ularni tuzatish farqlanishi kerak. Dastlabki qaydda xom kuzatuv saqlanadi, tahrir qarori esa keyingi alohida bosqichda qabul qilinadi.

Badiiy talqinda ham yordamchi taklif bilan ilmiy xulosa orasidagi masofa saqlanadi. Vosita taklif qilgan ma’no matnning kompozitsiyasi, obrazlar tizimi va tarixiy kontekst bilan tekshirilmasa, umumiy tavsif bo‘lib qoladi. Tadqiqotchining hissasi ravon jumlalar tuzish bilangina o‘lchanmaydi. U dalil tanlash, qarama-qarshi o‘qishlarni baholash va xulosaning chegarasini belgilashda namoyon bo‘ladi.

Taklif etilgan model raqamli adabiy merosni saqlashda uch darajani ajratadi: faylning mavjudligi, matnning tekshirilganligi va talqinning dalillanganligi. Birinchi daraja keyingi ikkitasi uchun imkon yaratadi, biroq ularni kafolatlamaydi. Elektron arxiv texnik jihatdan barqaror bo‘lishi mumkin, lekin undagi nusxaning bosma tayanchi ochiq ko‘rsatilmagan bo‘lishi ehtimoli bor. Shu sababli sifat mezonlari alohida baholanadi.

Modelning amaliy qiymati kichik tadqiqotdan boshlash mumkinligidadir. Talaba ikki nusxani solishtirib, topgan farqini tasniflaydi va uning xulosaga ta’sirini izohlaydi. Keyin shu ishni bosma manba bilan tekshirishga o‘tadi. Bunda to‘g‘ri javobni taxminan topishdan ko‘ra, qanday tekshirilgani muhimroq hisoblanadi. Mazkur mashq o‘qish madaniyati bilan manbashunoslik malakasini bog‘lashga xizmat qilishi mumkin, ammo bu ta’sir hali tajribada o‘lchanmagan.

Kelgusi izlanishda turli davr va janrlardan olingan matnlar to‘plamida modelni sinash zarur. Tekshiruvchilar bir xil nusxalarni mustaqil ko‘rib chiqishi, topilgan farqlar tasnifi va qarorlar uyg‘unligi qiyoslanishi mumkin. Shunda modelning vaqt talabi, qayta qo‘llanishi va noaniqlikni kamaytirish imkoniyati baholanadi. Hozirgi kichik kuzatuv esa bunday natijalarni oldindan isbotlangan deb ko‘rsatishga asos bermaydi.

XULOSA

Raqamli adabiy merosning ilmiy qiymati matnni topish qulayligidan tashqari, uning kelib chiqishi va tahrir tarixini tekshirish imkoniga ham bog‘liq. Ikki elektron nusxadagi kichik tafovutning o‘ziyoq tadqiqotchi qaysi matnga tayanganini ochiq ko‘rsatishi zarurligini anglatadi. Bunda farqni darhol xato deb e’lon qilish emas, balki uning manbasini aniqlash muhim.

Manba pasporti, asl ko‘rinish, me’yorlashtirilgan nusxa, o‘zgarishlar qaydi va dalilga bog‘langan talqin o‘zaro uzluksiz ish tartibini tashkil qiladi. Sun’iy intellekt ushbu tartibda yordamchi bo‘lishi mumkin, lekin manbani tekshirish va ilmiy hukm chiqarish mas’uliyatini o‘z zimmasiga olmaydi. Model o‘zbek adabiy merosini raqamli o‘rganishda tekshiriladigan xulosalar tayyorlash uchun metodologik asos sifatida taklif etiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Quronov D. Adabiyotshunoslikka kirish: oliy o‘quv yurtlari uchun darslik. – Toshkent: Abdulla Qodiriy nomidagi xalq merosi nashriyoti, 2004. – 224 b.

2. Quronov D. Talqin imkonlari: maqolalar to‘plami. – Toshkent: Turon zamin ziyo, 2015. – 88 b.

3. Oripov A. Tilla baliqcha // Abdulla Oripov. She’rlar va shoirning o‘zi o‘qigan she’rlar [Elektron resurs] // Xurshid Davron kutubxonasi. – 2023-yil 21-mart. – URL: https://kh-davron.uz/yangiliklar/muborak-kin/abdulla-oripov-sherlar-shoirning-ozi-oqigan-sherlar.html.

4. Oripov A. Tilla baliqcha [Elektron resurs] // Tafakkur elektron sahifasi. – 2016-yil 24-dekabr. – URL: https://tafakkur.net/tilla-baliqcha/abdulla-oripov.uz.

5. Normatov Sh. Oliy ta’limda generativ sun’iy intellektdan foydalanish: imkoniyatlar va muammolar // Perspectives of Higher Education Development. – 2024. – 16-jild, № 2.